

זכות הגישה לאדמות חקלאיות בשטחים הכבושים

זכותון לפלסטינים תושבי הגדה המערבית, אוקטובר 2008

- מטרת מסמך זה היא להבהיר מהן זכויות החקלאים הפלסטינים, מהן חובות המפקד הצבאי, ומה הדרכים האפשריות להתמודדות עם הפגיעה התכופה בזכות הגישה של הפלסטינים לאדמותיהם.
- בסוף המסמך תמצאו רשימת טלפונים של גורמים רלבנטיים ושל ארגוני זכויות אדם.

לכל אדם זכות גישה לאדמותיו וזכות לעבד את אדמותיו באופן חופשי ובטוח. המפקד הצבאי מחויב להגן על הזכויות הללו, לאפשר את מימושן ולספק הגנה לחקלאים הפלסטינים, לגופם ולרכושם. עליו ועל הכפופים לו "לפעול בכל האמצעים העומדים לרשותם על מנת להגן על ביטחונם של החקלאים הפלסטינים המגיעים לעבודה באדמותיהם וכן עליהם לפעול על מנת להגן על זכויותיהם הקנייניות..." (בג"ץ 9593/04 מוראר ואח' נ' מפקד כוחות צה"ל באיו"ש ואח', פסקה 33, (פורסם ביום 26/6/2006).

מותר להגביל את הגישה לאדמות אך ורק מכוח צו שטח צבאי סגור בר-תוקף בכתב, וגם אם הוצא צו כזה המפקד הצבאי מחויב לאפשר לחקלאים לבצע את כל העבודות החקלאיות הנדרשות באותו השטח – "עד לזית האחרון".

זכויות אלו מעוגנות במשפט הישראלי, בהוראות צה"ל ובפקודותיו, במשפט הבין-לאומי ההומניטרי (אמנת האג ואמנת ז'נבה הרביעית) ובאמנות זכויות האדם הבין-לאומיות.

מתושבים פלסטינים רבים נמנעות הגישה לאדמותיהם ועיבודן, לא פעם באופן לא חוקי. ארגוני זכויות האדם פועלים על מנת לחייב את הרשויות לפעול בהתאם לחובותיהן, אך הפער בין הזכויות לבין המציאות בשטח עדיין גדול. לכן חשוב להיות מודעים לזכויות, לעמוד עליהן ולדווח על כל הפרה שלהן.

זכות הגישה לאדמות

- לכל אדם הזכות לגישה חופשית ובטוחה לאדמותיו, והזכות לעבד את אדמותיו. זכויות אלו אינן מותנות בהיתרים.

חובות מפקד הצבא

- על המפקד הצבאי ועל שלוחיו בשטח (חיילי צה"ל, שוטרי מג"ב, שוטרי משטרת ישראל) מוטלת החובה להגן על ביטחונם של החקלאים הפלסטינים בדרך לעבודה החקלאית, ולהגן עליהם בעת שמתבצעת העבודה החקלאית. כמו כן המפקד הצבאי מחויב להקצות כוחות ולהגן על רכושם של החקלאים. כך נקבע גם בבג"ץ 9593/04 **מוראר ואח' נ' מפקד כוחות צה"ל באיו"ש ואח'**, פסקה 33, (פורסם ביום 26/6/2006).
- בית המשפט העליון פסל את הנוהל של סגירת שטח במטרה להגן על פלסטינים מפני אלימות מתנחלים. לפיכך, ההגנה על החקלאים הפלסטינים **אינה** יכולה להתבצע באמצעות סגירת שטחיהם החקלאיים, ואל לה לגרום ליותר מהפרעה מינימלית לעבודה החקלאית.
- בהיעדר צו המכריז על שטח כשטח צבאי סגור - לא ניתן למנוע מפלסטינים גישה לאדמותיהם.
- צו המכריז על השטח כשטח צבאי סגור הינו בעל תוקף חוקי אך ורק בחתימת מפקד החטיבה או מפקד בכיר ממנו. התנאים להוצאת הצו:
 1. קיימת סכנה קונקרטיית (במקום מוגדר ובזמן מוגדר) לחיי אדם;
 2. לא ניתן להתמודד עם הסכנה בדרך חלופית סבירה, בזמן הנתון;
 3. השטח נסגר לפרק הזמן המזערי ההכרחי;
 4. השטח הנסגר הינו השטח המינימלי הנדרש לצורך הגנה על חיי אדם;
 5. סוג הפגיעה ומידתה בתושבים הפלסטינים נבחנה באופן פרטני.
- הצבא רשאי לעשות שימוש בהוראה בעל-פה על סגירה נקודתית של שטח, רק **במקרים חריגים** בהתקיים **נסיבות בלתי צפויות**, שנובע מהן חשש לסכנה מיידית לביטחון. הוראה כזו כפופה אף היא לתנאים שפורטו לעיל בדבר הוצאת צו בדבר שטח צבאי סגור.
- גם אם נסגרו שטחים, מכוח צו כחוק, על המפקד הצבאי מוטלת **החובה** לאפשר לפלסטינים לסיים את כל העבודות החקלאיות הנדרשות באדמותיהם אשר בשטח הסגור **"עד לזית האחרון"**.
- במקרה של התנכלות מתנחלים לחקלאים פלסטינים העובדים באדמותיהם, חובתם של הצבא והמשטרה לפעול נגד המתנחלים התוקפים, ובשום אופן לא למנוע מהחקלאים הפלסטינים גישה לאדמותיהם, כך גם נקבע בבג"ץ 9593/04 **מוראר ואח' נ' מפקד כוחות צה"ל באיו"ש ואח'**, לציין את מס' הפסקה לפסה"ד (פורסם ביום 26/6/2006).
- לאזרחים, ובהם גם רכזי ביטחון של התנחלויות, אין סמכות לפעול מחוץ לשטח ההתנחלות והם אינם מוסמכים למנוע כניסה לשטח מסוים שאיננו שטח ההתנחלות.

נמנעת ממך הגישה לאדמתך – מה אפשר לעשות?

חשוב לדעת:

- את זכות הגישה לאדמות אפשר להגביל אך ורק מכוח צו שטח צבאי סגור בר-תוקף.
- בכל יציאה לשטח כדאי להצטייד במסמכי הזכויות על הקרקע, וכן בהוראות הצבא לקראת ימי המסיק, המצורפות למסמך זה.
- להבהרת המצב החוקי ובכל שאלה או סיוע אחרים ניתן לפנות לארגוני זכויות האדם הר"מ.

כאשר נמנעת הגישה בשטח עצמו:

- יש לבקש מהחייל המונע את הגישה להציג צו המכריז על שטח צבאי סגור.
- יש לבקש מהחייל להזדהות.
- אם אזרח מונע את הגישה (שלא כדין) – יש לבקשו להזדהות ולהציג תעודת זהות או תעודת שומר. במקרה שנמנעת ממך הגישה לאדמותיך בכוח על ידי אזרח או שומר של התנחלות, ניתן להגיש נגדם תלונה במשטרה.
- במצב של סכנת עימות עם מתנחלים – אפשר לקרוא למשטרה, ו/או לכוחות הצבא באזור (ר' טלפונים להלן).
- חובתם של כוחות הביטחון במקרה כזה היא לפעול נגד התוקפים, ולהגן על זכותך לעבד את אדמתך. אם כוחות הביטחון אינם ממלאים את חובתם, ניתן להגיש כנגדם תלונה.
- **תלונות נגד חיילים** אפשר להגיש במשרדי המת"ק או במצ"ח (ר' טלפונים להלן). לצורך הגשת התלונות אפשר להיעזר בארגוני זכויות אדם, או בעו"ד פרטי.

אם הוצג בפניך צו שטח צבאי סגור

- הצו צריך להיות בכתב, ולהכיל פירוט - באילו מועדים הוא תקף ועל איזה שטח הוא חל. לצו צריכה להיות מצורפת מפה ובה סימון ברור של השטח הסגור.
- **יש לבדוק** כי הצו מתייחס לשטח הרלבנטי אשר אליו נאסרה עליך הכניסה, וכי הצו בתוקף.
- **יש לבקש העתק מהצו** ולחלופין לשמור **תיעוד מלא** של הצו שהוצג (צילום של הצו, רישום פרטי הצו, פרטי המציג, פרטי החתום על הצו).
- יש לבקש מהחייל המציג את הצו להזדהות.
- **כמו כן, יש לערוך רישום מדויק של כל פרטי האירוע**, ובכללם: המקום, התאריך והשעה, מי אסר את הגישה (חייל/אזרח, זהותו, תיאורו, דרגתו, מס' כלי הרכב, וכל פרט מזהה אחר), עדים נוספים לאירוע, תיאור האירוע.

בירור באשר לתוקפו החוקי של הצו

- לצורך בירור תוקפו של הצו, יש לפנות ליועץ המשפטי של הצבא. פנייה זו יכולה להיעשות על ידי בעל הזכויות בקרקע, וכן באמצעות ארגוני זכויות אדם או עו"ד פרטי.
- לצורך הפנייה יש להעביר את כל פרטי הצו והפרטים המלאים של האירוע.

אם לא הוצג בפניך צו

- אפשר לברר עם המת"ק אם השטח הוכרז כשטח צבאי סגור. זכור: רק במקרים חריגים מותר להכריז על סגירת שטח בעל-פה, עד להצגת צו בכתב.
- אם השטח לא הוכרז כשטח סגור - **אסור למנוע כניסה אליו**.
- **אם למרות זאת החיילים אוסרים את הגישה – זו עבירה על החוק** (סעיף 68 לחוק השיפוט הצבאי).
- יש לבקש מהחיילים המונעים את הכניסה להזדהות, ולברר את זהותו של נותן הפקודה.
- **רצוי לרשום את כל פרטי האירוע**, ובכללם: המקום, התאריך והשעה, מי אסר את הגישה (חייל/אזרח, זהותו, תיאורו, דרגתו, מס' כלי הרכב, וכל פרט מזהה אחר), עדים נוספים לאירוע, תיאור האירוע.
- **תלונות נגד חיילים שלא ביצעו תפקידם או עברו עבירה** אפשר להגיש במשרדי המת"ק או במצ"ח, ראו מספרי טלפון להלן. לצורך הגשת התלונות אפשר להיעזר בארגוני זכויות אדם, או בעו"ד פרטי.

- יש לשמור תיעוד מלא – העתק של התלונה ושל פרטי האירוע.

אם הגישה לאדמות מוגבלת באופן קבוע

- יש לפנות למת"ק הישראלי (אם לא ניתן לפנות אליו ישירות אז באמצעות המת"ק הפלסטיני) כדי להסדיר את הגישה.
- רצוי להגיש את הפנייה בכתב, ולכלול בה את הפרטים הבאים:
 1. תיאור השטח שהכניסה אליו נמנעת (מיקום השטח, בכמה דונמים מדובר, שם בעל הקרקע).
 2. פירוט סיבת המניעה (כגון סגירת השטח על ידי הצבא או אלימות מתנחלים).
 3. פירוט הבקשה – ביטול איסור הכניסה ו/או דרישה לליווי של הצבא כדי להגן על החקלאים מפני תקיפות מתנחלים.
- רצוי לשמור העתק של הבקשה שהוגשה למת"ק, ולבקש אישור כתוב על הגשתה, ועל העברתה למת"ק הישראלי.
- רצוי לבקש את תשובת המת"ק הישראלי בכתב. אם ניתנה תשובה בעל-פה, רצוי לרשום את התשובה המדויקת ואת שמו של נותן התשובה.
- אם בתוך זמן סביר (תלוי בנסיבות העניין ובדחיפות הגישה לאדמה) לא מתקבלת תשובה מהמת"ק, ניתן לפנות ליועץ המשפטי של הצבא, באמצעות ארגוני זכויות אדם, או בעזרת עו"ד פרטי.

אם נמנעת גישה לאדמות בטענה לקיומו של "סכסוך קרקעות"

- תחילה רצוי לבדוק האומנם קיים "סכסוך קרקעות" בר-תוקף. באפשרותך לברר עם המת"ק מיהו האדם הטוען לזכויות באדמות.
- אם כבר נערך בירור קודם בטענה זו ובידיך מסמך המעיד על כך, ניתן לפנות למפקד בשטח או טלפונית לנציג המת"ק ולהציג בפניהם את המסמך.
- במידה שטרם נערך בירור בנושא, תידרש להגיש לנציג המת"ק את העתקי מסמכי הזכויות בקרקע (את המסמכים המקוריים יש לשמור בידי בעל הקרקע). כדאי למסור את העתקי כל המסמכים הקיימים. אם יש בידי בעל הקרקע מפת מדידה כדאי גם להגיש העתק שלה. יש לבקש אישור על הגשת המסמכים, ואת שם המקבל. אם לא ניתן אישור, יש לרשום את פרטי המקבל ואת מועד המסירה.
- רצוי לפנות לארגון זכויות אדם או לעורך דין פרטי לצורך ליווי, מעקב ותיעוד הטיפול ב"סכסוך קרקעות". לצורך הפנייה לארגון נדרשים נתונים אלו:
 1. עדות של בעל הקרקע שתכיל נתונים אלו:
 - שם בעל הקרקע;
 - פרטי האירוע בו נמנעה הגישה לאדמות;
 - זהות המתנחל/המתנחלים שטענו לזכויות בקרקע, ומה הייתה טענתם;
 - מתי נמסרו מסמכי הזכויות בקרקע למת"ק ולמי.
 2. העתקי כל מסמכי הזכויות בקרקע. אם הקרקע רשומה על שמו של אדם שנפטר, כדאי לצרף מסמכי ירושה/רכישה, אם ישנם.
 3. צילום ת"ז של בעל הקרקע.
 4. העתקים מתלונות שהוגשו במשטרה, מכתבים שנשלחו לגורמים אחרים בנוגע לקרקע הזו בעבר, תשובות שהתקבלו מגורם כלשהו וכו'.

לסיכום

1. יש לך זכות לגישה חופשית ובטוחה לאדמותיך.
2. חובתו של הצבא לכבד זכות זו ולהבטיח כי תוכלי לממשה.
3. הגבלת הזכות יכולה להיעשות רק על ידי צו תקף המכריז על השטח כשטח צבאי סגור.
4. גם אם הוכרז השטח כשטח צבאי סגור, עומדת לך הזכות לבצע את כל הפעולות החקלאיות הנדרשות, זאת בתיאום עם המת"ק.
5. במקרה של עימות עם מתנחלים זכותך לפנות למשטרה ולצבא (באמצעות המת"ק).
6. כוחות הביטחון חייבים לפעול נגד התוקפים ולהגן על זכותך לעבוד באדמתך. פעמים רבות כוחות הביטחון אינם פועלים כנדרש. במקרה כזה, ניתן להגיש תלונה נגד המעורבים.
7. כאשר הוצא צו שטח צבאי סגור – אפשר לפנות לבירור תוקפו למת"ק ולאחר מכן ליועץ המשפטי של הצבא.
8. ניתן להיעזר בארגוני זכויות האדם על מנת לממש זכויותיך.

טלפונים - רשויות צבא ומשטרה

מת"קים ישראלים

פקס	טלפון	
02-9977337	02-9977733	"המוקד ההומניטרי" של המנהל האזרחי
02-9962254	02-9967215 02-9964360	מת"ק חברון
02-5485370	02-9934010 02-5485369	מת"ק עציון/בית לחם
02-2797920	02-2799520	מת"ק אבו-דיס
02-9943305	02-9943305 02-9943894	מת"ק יריחו
02-9974693	02-9970284 02-9970285	מת"ק רמאללה/ סלפית
02-9977337	02-9977747 02-9706444	מת"ק בית אל
09-7922331	09-7759217 09-7922359	מת"ק קלקיליה
02-5486218	02-5486214 02-5486217	מת"ק שכם
09-8948803	09-8948803	מת"ק טולכרם
04-6407315	04-6407312	מת"ק ג'נין

משטרה

פקס	טלפון	
	100 מטלפון נייד	משטרה – מוקד חרום
02-9964605	02-9969444	מרחב חברון
02-9964413	02-9963894	
03-9065454	03-9065444	מרחב שומרון
03-9065436	03-9065410	אריאל
02-9706440	02-9706444	מרחב בנימין
02-5358440	02-5358444 02-5358409	תחנת מעלה אדומים

גורמי צבא

9977326-02	02-9977071	היועץ המשפטי לאיו"ש
------------	------------	---------------------

מצ"ח – תלונות נגד חיילים

	03-9575054	מצ"ח איו"ש (צפון הגדה)
	02-5842603	מצ"ח ירושלים (דרום הגדה)

טלפונים לסיוע - ארגוני זכויות אדם

פקס	טלפון	
02-6521219	02-6521218	האגודה לזכויות האזרח בישראל
02-5662815	02-6482757 050-5607034 (הרב אריק אשרמן) 050-2103982 (זכריה סדה) 050-2110639 (הרב יחיאל גריינמן)	שומרי משפט
02-6276317	02-6283555 02-6264438 02-6271698	המוקד להגנת הפרט מוקד חרום
02-6749111	050-5465277 (נגיב)	בצלם
	עזמי בדיר (צפון הגדה) 054-4608524 מוהאנד ענאתי (דרום הגדה) 054-6720966	יש דין עזרה בהגשה ומעקב אחר תלונות

האגודה לזכויות האזרח בישראל היא ארגון א-פוליטי ובלתי תלוי הפועל לקידום זכויות האדם בישראל, בשטחים הכבושים ובכל מקום שבו הפגיעה בזכויות נעשית על ידי הרשויות הישראליות